

ÈTICA DEL RISC TECNOLÒGIC

Manel Pau

Investigador en temes de filosofia moral i política de la ciència i la tècnica

Cal prohibir el glifosat? Estan justificades les restriccions de trànsit per evitar la contaminació a les ciutats? Han de ser obligatòries les vacunes? S'ha de frenar el canvi climàtic? Qüestions com aquestes relacionades amb els riscos de la tecnologia poden ser abordades des de la filosofia moral i política d'una manera que sigui a la vegada intel·lectualment interessant i socialment útil.¹ El meu propòsit en aquest text és presentar-ne algun aspecte.

Falsos negatius i falsos positius

El punt de partida en les decisions públiques sobre qüestions tecnològiques és la incertesa. Suposem que un organisme regulador ha de decidir sobre l'ús d'un determinat producte químic. En una primera fase, sobre la base de les evidències disponibles, un comitè científic ha de fer una valoració del risc per a la salut d'aquesta substància. Aquest judici científic està sotmès a dos possibles errors: el d'emetre un fals positiu, considerar perillosa una substància que no ho és; i el d'emetre un fals negatiu, considerar inofensiva una substància perillosa. Aquests errors només es posaran de manifest quan recerques posteriors confirmen o refutin el judici inicial. Donat el caràcter provisional del coneixement científic, és impossible esquivar el risc de cometre un error, tot i que es pot intentar minimitzar-ne la probabilitat.

En un segon moment hi ha la decisió política sobre la regulació, restricció o prohibició d'aquesta substància. Aquí entren en joc consideracions més globals, socials, que usualment s'integren mitjançant l'*anàlisi cost-benefici*. Apareix també aquí la possibilitat d'error: la sobrerregulació (fals positiu) o la subregulació (fals negatiu).

El filòsof nord-americà del dret Carl Cranor va assenyalar fa temps (Cranor 1993) que la decisió sobre quin tipus d'error es minimitza és una decisió normativa, és a dir, que depèn dels objectius que es persegueixen i dels valors que es vulguin promoure. L'ideal de la recerca científica seria minimitzar la probabilitat dels dos tipus d'error, positiu i negatiu. Això és el que demanem, per exemple, a una bona prova diagnòstica en medicina: que doni positiu en les persones malaltes i que doni negatiu en les persones sanes. Però això no és sempre

possible i aleshores la pràctica normal de la ciència és sovint minimitzar la probabilitat de cometre falsos positius. És a dir, s'intenta impedir que s'introdueixin en el sistema de la ciència dades o teories que puguin resultar falses.

Segons Cranor, aquesta és una opció normativa que pot tenir sentit en un context de ciència bàsica, però no necessàriament en un context de ciència per a la regulació. En aquest cas pot ser millor introduir altres consideracions normatives més enllà de la recerca de la veritat. En el món del dret, diu Cranor, el grau d'evidència necessària per emetre un veredicté és diferent en diferents contextos segons els valors que es volen promoure. Així, en un judici penal s'intenta minimitzar el risc d'un fals positiu (condemnar a un innocent) i s'exigeix una certesa "més enllà de tot dubte raonable". En canvi en un context civil, en un litigi per danys, per exemple, n'hi ha prou amb una evidència preponderant en favor d'una de les parts per emetre una resolució, perquè el valor que es vol promoure no és la presumpció d'innocència sinó la resolució eficaç d'un conflicte d'interessos. En la regulació de les substàncies químiques, donades les diferents conseqüències per a la salut pública d'un fals negatiu i d'un fals positiu, Cranor creu que l'opció normativa dels organismes reguladors hauria de ser intentar minimitzar el risc d'un fals negatiu.

Cal deixar clar que s'ha de distingir entre el pla epistemològic i el pla regulatiu. Una cosa és un fals negatiu en l'avaluació de l'evidència científica i una altra un fals negatiu en la regulació d'un risc tecnològic. Un exemple de la pràctica prudent en medicina ens pot ajudar a clarificar aquesta diferència: en una intervenció quirúrgica poc important l'evidència científica tal vegada estableixi que és molt poc probable que es produeixi una infecció, però una actitud prudent ens pot recomanar l'administració preventiva d'un antibiòtic. El principi de precaució no ens obliga que modifiquem les nostres creences sobre què és el que pot ocórrer. Simplement ens inclina a prendre unes mesures preventives. Es poden prendre precaucions encara que pensem que sigui poc probable que ocorri un efecte advers.

Anàlisi cost-benefici i consideracions morals

Examinem ara els problemes que pot tenir l'anàlisi cost-benefici des d'un punt de vista moral. D'una manera esquemàtica podem dir que aquest procediment de decisió consisteix a

¹ Aquest tipus de reflexió és usual en alguns ambients filosòfics del nord d'Europa. Vegeu, per exemple, el treball del filòsof suec Sven Ove Hansson (2013).

calcular els costos i beneficis socials esperats d'una acció i a decidir en funció de l'efecte *net* esperat. Per fer-ho cal assignar a cada resultat de l'acció una *utilitat*. Després, costos i beneficis es ponderen segons les probabilitats de cada resultat per tal d'obtenir la utilitat esperada. Ara bé, com que en la pràctica la utilitat no és directament mesurable, no hi ha més remei que fer-ne una aproximació quantificant monetàriament els beneficis (llocs de treball creats, millores en el benestar de les persones...) i els costos (malalties, anys de vida perduts...).

El primer problema és que no tot té una traducció immediata a termes econòmics (quin preu té l'aire net?). A més, no es tracta només d'avaluar les conseqüències quantificables sinó que hi ha també altres factors a tenir en compte (Cranor 2007, 38-41). Per exemple,

- La distinció entre riscos imposats i riscos voluntaris. Una persona pot decidir que es posa en risc (per exemple, fent esports d'aventura) però això no vol dir que sigui just que li puguin imposar un risc a través d'una regulació social.
- La relació dels riscos i beneficis amb el projecte personal de vida. Un bomber o un alpinista, posem-hi, pot considerar acceptables riscos que altra gent trobaria inacceptables.
- La possible relació de dominació entre la persona, o grup social, que crea o imposa el risc i la que el rep.
- La possibilitat de control del risc. Hi ha una diferència entre utilitzar una màquina perillosa, per exemple, sota el propi control i respirar l'aire contaminat d'una regió, pel sol fet de viure-hi.

La regulació social dels riscos hauria d'anar més enllà d'un punt de vista massa estretament utilitarista per incorporar algunes de les nostres intuïcions morals sobre l'acceptabilitat dels riscos.

Finalment, però, el punt més problemàtic de l'anàlisi cost-benefici és la idea que els beneficis i els danys es puguin compensar interpersonalment. Una persona pot reflexionar sobre els beneficis esperats i sobre els riscos d'un determinat tracta-

ment mèdic, per exemple, i decidir a partir d'aquesta anàlisi. Això és perfectament raonable. Però en l'anàlisi cost-benefici d'un risc social, els danys a unes persones es contraposen als beneficis a unes *altres* persones. Ara bé, per poder compensar cal una mètrica comuna, cal que hi hagi una manera de saber si el meu benefici és més gran o més petit que el teu dany. Però encara que aquesta comparabilitat interpersonal fos pràcticament possible i moralment acceptable podríem no acceptar la compensació:

El fet que sigui pitjor per a tu perdre el dit gros que per a mi perdre el dit petit no fa que estigui permès que tu o qui sigui em talli el dit petit per salvar el teu dit gros. (Hansson 2007, 26)

Les persones han de tenir dret a no ser posades en risc sense una raó que ho justifiqui. I aquesta raó no pot ser un suposat benefici net per a la societat, tal com l'entén l'utilitarisme. Però sí que hi pot haver raons derivades de la reciprocitat. Hansson ho explica així per al cas dels riscos del trànsit:

"[...] Com a conductors posem en risc la vida dels altres. Per tal de fer practicable el dret *prima facie* d'evitar el risc, ens cal una elucidació normativament raonable [...] Això es pot aconseguir apel·lant a un intercanvi recíproc de riscos i beneficis. Cadascú de nosaltres pren riscos per tal d'obtenir beneficis per a nosaltres mateixos. [...] Així, si els altres estan autoritzats a conduir un cotxe, exposant-me a certs riscos, aleshores a canvi jo estic autoritzat a conduir un cotxe i a exposar-los al corresponent risc" (Hansson 2007, 31).

És la deliberació democràtica la que pot fer que un risc sigui acceptable i així s'elimini la dominació que significa la imposició unilateral. Una deliberació democràtica que no és únicament un procediment de decisió sinó també una actitud moral, l'actitud de considerar que els individus són ciutadans amb uns drets iguals, amb igual capacitat per intervenir en el govern de la societat; i que els seus drets i interessos han de tenir la mateixa consideració.

Referències

- CRANOR, Carl F. 1993. *Regulating toxic substances: A philosophy of science and the law*. Nova York: Oxford University Press.
- — —. 2007. «Toward a non-consequentialist approach to acceptable risks». Dins *Risk: Philosophical perspectives*, editat per Tim Lewens, 36-53. Londres: Routledge.
- HANSSON, Sven Ove. 2007. «Risk and ethics: Three approaches». Dins *Risk: Philosophical perspectives*, editat per Tim Lewens, 21-35. Londres: Routledge.
- — —. 2013. *The ethics of risk: Ethical analysis in an uncertain world*. Basingstoke, GB: Palgrave Macmillan.